

УДК 37.011.3 – 051:78:331.102.24

Ніна Гомеля

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖЕВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СПІЛЬНОТ

У статті означено поняття «комунікативна культура» та проаналізовано підходи до його трактування. Автором обґрунтовано поліфункціональний характер зазначеної дефініції та обумовлено потреби в її осмисленні. Виокремлено особливості організації та діяльності мережеских педагогічних спільнот. Зроблено спробу представити навчальну павутину як середовище для спільного навчання всіх суб'єктів освітнього процесу. Автором дана характеристика складових інформаційно-комунікативної компетентності педагога.

Ключові слова: комунікація, комунікативна культура, мережева педагогічна спільнота, професійна компетентність особистісний підхід.

В статье определено понятие «коммуникативная культура» и проанализированы подходы к его трактовке. Автором обосновано функциональный характер указанной дефиниции и обусловлено потребности в ее осмыслении. Выделены особенности организации и деятельности сетевых педагогических сообществ. Сделана попытка представить учебную паутину как среду для совместного обучения всех субъектов образовательного процесса. Автором дана характеристика составляющих информационно-коммуникативной компетентности педагога.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативная культура, сетевая педагогическая общность, профессиональная компетентность личностный подход.

The article defines the concept of «communicative culture» and analyzes the approaches to its treatment. The author was reasonably functional nature of that definition and due to the need of understanding. Thesis there is determined the features of network organizations and educational communities. An attempt to present a study of the web as a medium for teaching all subjects of common educational process. The author describes the components of information-communicative competence of the teacher.

Key words: communication, communicative culture, pedagogical community networking, professional competence personal approach.

Сьогодні актуалізується проблема підготовки педагогічних працівників, які, окрім інших професійних якостей, повинні бути спроможними ефективно та швидко долати різні комунікативні бар'єри, налагоджувати

ділові стосунки як з учнями, так і з педагогічним колективом, батьками. Таким чином, зростає значимість комунікативної складової діяльності педагога, яка стає важливим елементом формування довіри й партнерських відносин між педагогічним колективом та учнями. Враховуючи зазначені фактори, виникає нагальна потреба у формуванні високої комунікативної культури педагога, що передбачає, перш за все, дослідження теоретичних аспектів даної проблеми.

Слід відзначити, що в сучасному науковому полі представлені різні підходи до трактування поняття «комунікативна культура»: методологічний (О. Бондаревська, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Г. Щукіна й ін.), світоглядний (О. Бодальов, Б. Ломов та ін.), психологічний (Б. Ананьєв, І. Зимова, І. Котова, Є. Рогов та ін.), соціологічний (Т. Дрідзе, С. Самигін, Є. Руденський та ін.), лінгвістичний (Б. Головін, М. Кохтерев, Г. Михальська й ін.), що зумовлено взаємопроникненням наукових знань із однієї галузі в іншу. Наукові розвідки І. Грузинської, Н. Демедишиної, Н. Драгомирецької, Ю. Малика, С. Хаджирадевої та інших дослідників активізували обговорення різноманітних аспектів комунікативної діяльності педагога.

Відзначимо, що розвиток засобів комунікації й викликані цим зміни в житті всього суспільства й окремих індивідів обумовили потребу в осмисленні комунікативної культури як соціально-культурного феномена багатьма науками: філософією, культурологією, соціологією, психологією, педагогікою, лінгвістикою, іміджологією, політологією. Саме тому питання її формування завжди досліджувалися в різних аспектах (культура спілкування, поведіння, міжособистісні відносини, мовна культура й т. д.). З розвитком техніки, соціальних, політичних, економічних змін, трансформацій у системі культурних цінностей, змінювалася й специфіка комунікаційної діяльності у її змістовних, формальних, технічному аспектах, що актуалізувало нові завдання й напрямки дослідження такої категорії як комунікативна культура.

Необхідно зазначити, що завдяки комп'ютерній мережі (Інтернет), мережі документів (Всесвітня павутина) і програмному забезпеченню (соціальні сервіси), які об'єднують між собою не тільки комп'ютери й документи, але й людей, які користуються ними, мимовільно формуються нові соціальні об'єднання. Педагогіка мережевих спільнот є швидко розвивальним напрямом теорії навчання, який базується на ключових принципах, що є невід'ємними щодо особистісного підходу [Web-2.0], за якого: навчання визначається інструментами й об'єктами, якими користується учень. Дії над об'єктами вимагають спілкування, яке має першорядне значення для навчання; навчання визначається середовищем, в якому відбувається освоєння нового знання. Уперше модель педагогіки місцевих спільнот, що базувалася на місцевих інформаційних ресурсах, була сформульована в працях І. Ілліча. З концепцією навчальної павутини як середовища для спільного навчання тісно пов'язана й концепція дружніх засобів, що формулюється як: для людини життєво необхідним є

не просто сприймати й споживати інформацію, але діяти активно, одержуючи результат як винагороду за свої дії; навчання відбувається в спільноті обміну знаннями, де новачки поступово стають експертами через практичну участь у розв'язанні проблем усередині конкретної галузі знань.

Мета статті полягає в обґрунтуванні визначення «комунікативна культура» щодо ефективної діяльності мережевих педагогічних спільнот.

Дослідження наочно засвідчило, що на сьогодні існує безліч визначень комунікативної культури: від дуже простих («комунікативна культура – це вміння слухати й розуміти почуте» [9]) до надто складних («комунікативна культура – це інтеріоризовані патерни рапортних взаємодій на вербальному й невербальному рівнях репрезентації особистісних потреб» [9]). Так, російський науковець Г. Тараторкін зазначає, що: «...комунікативна культура – це позиція особистості, що проявляється в потребі взаємодії з іншими суб'єктами, цілісності й індивідуальності, творчому потенціалі людини і її здатності підтримувати комунікації, доброзичливе відношення до оточуючих суб'єктів» [10, с. 314]. Загалом комунікативна культура особистості є проявом особистісної рефлексії, інтеріоризованим досвідом загальнолюдської культури, що й зумовлює індивідуальну своєрідність особистості» [4, с. 81]. Вітчизняний фахівець у сфері педагогіки О. Корніяка відзначає, що «...у сучасній літературі комунікативна культура розглядається як морально зорієнтований засіб комунікації, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це більш-менш довершена готовність, спроможність особистості до спілкування з оточенням» [2, с. 187]. Український філософ С. Сарновська означає зміст поняття «комунікативна культура» як «...специфічний прояв соціальної культури, що характеризується «людським виміром» суспільних і між суб'єктних відносин і переслідує мету взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, взаємотрансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування» [8, с. 9]. У дослідженнях вітчизняної вченої М. Рудь комунікативна культура представлена як:

– здатність до узгодження й співвіднесення своїх дій з іншими, прийняття й сприйнятливості іншого, підбору й пред'явлення аргументів, висування альтернативних пояснень, обговоренню проблеми, розуміння й поваги думок інших і на основі цього до регулювання відносин для створення спільноті комунікантів у досягненні єдиної мети діяльності;

– потреба в іншому, у розширенні меж комунікацій, зіставленні точок зору, уміння стати на позицію контрагента;

– готовність до гнучкої тактовної взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосуванню їх у новій ситуації.

Дослідниця впевнена в тому, що комунікативну культуру можна

представити як складову професійної культури, що характеризується особистісною й професійною цінністю, спрямованістю на іншого суб'єкта комунікативного процесу [6, с. 12–13].

Слушно, на наш погляд, стверджують більшість сучасних дослідників, поняття «комунікативна культура» є досить складним за структурою й інтегративним за природою. Так, російські дослідники І. Смирнова та О. Смирнова вичленували наступну систему понять, що виступають базовими для розуміння сутності комунікативної культури: комунікація, мовна комунікація, вербальна й невербальна комунікація; мова й мовлення, функції мови й мовлення (інформаційна, агітаційна, емотивна, метамовна); мовлення й мислення, внутрішнє й зовнішнє мовлення; мовна ситуація, мотив висловлення; мовна дія (комунікативний акт) і її етапи: підготовка висловлення, структурування висловлення, перехід до зовнішнього мовлення; сприйняття мовлення і його стадії: перехід з акустичного або графічного коду на код внутрішнього мовлення; розшифровка синтаксичних структур, граматичних форм; розуміння загального плану висловлення; розуміння задуму й мотивів висловлення; оцінка отриманої інформації; розуміння вибору форми і мовних засобів; розуміння, зворотний зв'язок, контекст (експліцитний – вербальний і невербальний – імпліцитний); форми мовної комунікації (усна й письмова), типи мовної комунікації, види мовної діяльності (говоріння, слухання, читання, листування); модель мовної комунікації та її компоненти: адресант, адресат, повідомлення [9, с. 49].

Відповідно авторки сформулювали такі похідні поняття, як: культура продуктивної мовної дії; культура рецептивної мовної дії; культура розуміння; культура зворотного зв'язку [9, с. 49–50].

Сучасні наукові дослідження переконують, що феномен комунікативної культури з чинника, який супроводжує процес соціальної взаємодії, перетворюється на один з провідних чинників досягнення соціальної стійкості й упорядкованості завдяки його стабілізуючому впливу на комунікативні процеси. Саме культурна наповненість надає цьому феномену поліфункціонального характеру. В умовах інформаційної цивілізації комунікативна культура стає метою (культура діалогу), підґрунтям (взаєморозуміння), засобом регламентації (культура ділового й повсякденного спілкування) комунікативних процесів.

У контексті семіотичного підходу інформаційно-комунікативна компетентність включає лінгвістичну компетентність – комунікативну характеристику міри володіння мовою в процесах обміну інформацією. Її параметрами (за Е. Орловою) є: правильність (вислів має відповідати визнаним в культурі граматичним правилам); реалізованість (здатність контролювати обсяг і смислову глибину граматично правильних висловів); прийнятність (доречність вислову у конкретній соціокультурній ситуації); вживаність (частота, ймовірність вживання мовної одиниці) [5, с. 464].

Таким чином, інформаційно-комунікативна компетентність передбачає не лише освоєння традицій, зразків і стилів поведінки, світу символів, ідей і цінностей, але і формування у людини знань, що дають бачення речей в певній формі і смислового контексті, досвіду упорядковувати, розчленовувати інформацію за образами, формами, рівнями згідно з цілісною картиною світу [11, с. 191]. Завдяки їй оптимізується становлення особистості в конкретному соціумі.

У контексті особистісного підходу культура спілкування розглядається як єдність двох взаємопов'язаних, але якісно своєрідних підструктур: особистісної та поведінкової. До першої належать мотиваційно-ціннісні установки, соціальні орієнтації, які визначають спрямованість спілкування, вибір певних способів взаємодії з іншими. Поведінкова, або операційно-дійова, підструктура охоплює способи організації взаємодії з партнерами, вербальні та невербальні засоби спілкування, комунікативні стратегії та прийоми впливу на співбесідника [3]. Спираючись на думку Г. Балла про те, що культура особистості, – це «система якостей тієї чи іншої особистості як суб'єкта культури» [1], М. Бастун у дослідженні культури спілкування пропонує розглядати особистість передусім як суб'єкт культури спілкування. Важливою формою існування культури є мова, тому закономірно розглядати особистість як суб'єкт культури мовленнєвого спілкування, за іншим визначенням – як мовленнєву особистість [7, с. 43].

Формування та розвиток важливих професійно-сміслових орієнтацій (особистісних цінностей, світогляду, сенсу життя) під час живого спілкування викладача та студента здійснюється завдяки технології навчального діалогу (І. Глазкова, А. Брушлинський, Т. Крамаренко, Ю. Сенько, Г. Салащенко, І. Якиманська тощо). Організація подібного діалогу створює умови глибокого усвідомлення та розуміння суперечностей та проблем.

Значно розширити освітні можливості особистісно-орієнтованої освіти, на думку Е. Полат та на наше переконання, покликані інформаційно-комунікативні технології. (В. Андрущенко, Г. Балл, Н. Дівінська, В. Медінцев, М. Фіцула та ін.). Уміння орієнтуватися в структурі та змісті нового інформаційного простору сучасного суспільства під час пошуку необхідної інформації в Інтернеті; вміння ефективно використовувати нові види навчальних матеріалів (електронні підручники, довідники, медіатеки тощо); вміння раціонально організовувати свою особисту пізнавальну та практичну діяльність на основі використання сучасних засобів нових інформаційних технологій. Оформлювати та надавати результати цієї діяльності з використанням сучасних стандартів надання інформації в інформаційно-телекомунікаційних сферах.

Як зазначає професор Н. Морзе, комп'ютерні комунікації сьогодні формують нове поле інформаційної культури, в якому реалізується діяльність сучасного суспільства і саме тому перед освітою стоять

завдання формування особистості, конкурентоздатної та успішної в електронному інформаційному середовищі. Цілком виправдано, якщо й пошук розв'язання цих завдань ми здійснюватимемо в середовищі інформаційних, комп'ютерних і мережевих дисциплін.

Ураховуючи ці особливості, корпорація Intel створила програму «Intel® Навчання для майбутнього», що має форму тренінгу і спрямована на формування у педагогів навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні різних навчальних предметів учнів різних вікових категорій за допомогою ефективних інноваційних педагогічних технологій, якими передбачено самостійну (індивідуальна чи групова) дослідницьку діяльність учнів, використання методу навчальних проектів та, на наше переконання, відповідає ознакам особистісно орієнтованої технології для успішної реалізації психолого-педагогічної підготовки педагога професійного навчання .

Концептуальні засади цієї програми свідчать про особистісну спрямованість і психолого-педагогічний супровід організації тренінгу: ефективне використання ІКТ у навчальному процесі; проектна методика на основі самостійної (індивідуальної чи групової) дослідницько-пошукової діяльності учасників програми; формування та розвиток навичок мислення високого рівня і навичок критичного мислення за допомогою формулювання ключових і тематичних питань для учнів, формування в них цілісної картини світу; практична спрямованість знань і навичок учасників програми; розвиток навичок, що сприяють підвищенню конкурентоздатності на ринку праці в умовах економіки.

Основна принципова відмінність між програмою «Intel® Навчання для майбутнього» та іншими програмами підготовки та перепідготовки педагогів полягає в тому, що, навчаючись за даною програмою, вони не лише оволодівають знаннями й уміннями в галузі ІКТ, а й відпрацьовують власну технологію навчання в межах реального навчально-виховного процесу, включаючи до загального педагогічного процесу та обговорюючи її з колегами відслідковують, як найкращим чином передати учням власні знання, використовуючи інноваційні педагогічні технології, а загальний принцип особистісно орієнтованої педагогічної технології – її орієнтація на чітко і детально визначені цілі, яка передбачає на кожному відрізку навчального процесу попередню діагностичну оцінку рівня знань, умінь і навичок у співставленні з наперед заданими та уточненими цілями, а хід навчання, безперервний контроль рівня відповідності просування учасниками наміченими цілями.

Отже, шляхом аналізу нормативних, наукових та педагогічних джерел, нами було проаналізовано та виокремлено поняття «комунікаційна культура», схарактеризовано основні напрями її формування у педагогів щодо ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у вивченні навчальних предметів. Надалі плануємо детально охарактеризувати

педагогічні умови формування комунікативної культури майбутніх педагогів щодо організації та функціонування мережових педагогічних спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. О. Категорія культури у визначенні орієнтирів освіти // *Діалог культур у світовому контексті. Філософія освіти : збірн. наук. праць / Гол. ред. І. А. Зязюн. – Львів : Сполом, 2002. – С. 122–131.*
2. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: Монографія. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
3. Лівенцова В. А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ.. канд. пед. наук: 13.00.04 / В. А. Лівенцова; Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2002. – 20 с
4. Маслова О. Г. Роль коммуникативной культуры в профессиональной деятельности государственных служащих // *Научный вестник Ярославского педагогического ун-та. – 2010. – Вып. 1. – С. 77–85.*
5. Омельчук А. І. Комунікативна культура державного службовця: понятійно- категорійна сутність / А. І. Омельчук // *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=312>*
6. Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр.; [І. М. Плотницька та ін.] – К. : НАДУ, 2010. – 43 с.
7. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: навч.-мет. пос. / [за ред. В. В. Рибалки; кол. авт. Г. О. Балл, М. В. Бастун, О. Г. Видра та ін.] – К. : ІПППО АПН України, 2005. – 298 с.
8. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук. 09.00.03. / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2000. – 18 с.
9. Смирнова І. В., Смирнова О. Д. Культура коммуникационной деятельности: понятие, структура и функции // *Научный вестник Дальневост. Госуд. ун-та. – 2008. – № 5–6. – С. 46–57.*
10. Тараторкин Г. В. Коммуникативная культура в системе государственной службы: теоретические основы // *Сборник научных работ Томского госуд. ун-та. Серия «Гуманитарные науки» – 2009 – № 4. – С. 311–323.*
11. Шелер М. Философское мировоззрение // *Избранные произведения – М. : Гнозис, 1994. – 490 с.*